

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИТЕ ТРУДОВЕ

на доц. д-р Марина Николова

1. Монографии - самостоятелна и в съавторство

1.1. Николова, М., (2013). Биологичното земеделие – състояние и потенциал за развитие. Библиотека „Образование и наука”, кн. 31, стр. 211. Академично издателство „Ценов” Свищов. ISBN 978-954-23-0813-3.

Развитието на биологичния метод в селскостопанската практика е провокирано като резултат от ново съзнание и отношение към проблемите на околната среда и здравето на бъдещите поколения. Основната цел на изследването е проучване и оценка на възможностите за развитие на биологично производство, както и конкурентните предимства на биологичните стопанства в условията на пазарна икономика. Във връзка с това са формулирани и няколко подцели: анализиране динамиката и потенциала за развитие на биологично производство в национален и регионален мащаб; конкретизиране особеностите на биологичните стопанства в икономически аспект; извеждане на основните тенденции при осъществяване на биологично производство в Русенския регион. С оглед на гореизложеното, обект на изследване е състоянието и потенциала за развитие на биологичното земеделие. Предмет на изследване са биологичните стопанства, които осъществяват преход от конвенционално към биологично производство и тези които са вече сертифицирани за производство, преработка и търговия с биопродукти. Извън обхвата на изследването остават проблемите по оценка на икономическите резултати от дейността на биологичните ферми, поради факта че на този етап повечето от стопанствата в проучвания регион са в преходен период и липсват съпоставими стопански единици.

В първа глава „Биологичното земеделие – характеристика и особености“ – са представени основните теоретични постановки относно същността на екологосъобразното земеделие, неговата значимост и актуалност в съвременната икономика. Очертана е същностната характеристика на биологичното производство и моментното състояние на сектора. Направена е сравнителна характеристика на биологична и конвенционална земеделска система.

В глава втора „Развитие на биологичното производство в България“ са разгледани новите предизвикателства към компонентите на биологичната земеделска система, като се акцентира върху различното отношение към почвата като жива екосистема, биологичното разнообразие в агроекосистемите, запазване на водния ресурс и ландшафта. Извършен е задълбочен анализ и оценка на биологичното производство в национален мащаб за периода 2006 – 2011 г., като брой оператори (производители, преработватели, търговци) и площи в биологичното производство. Обосновани са стратегиите за увеличаване на устойчивостта на биологичните ферми, маркетинга и пазара на биологична продукция, финансовото подпомагане. Идентифицирани са две групи: вътрешни и външни фактори с влияние върху развитието на биологичното земеделие в България.

В трета глава „Потенциал за развитие на биологично производство в Русенския регион“ е извършено емпирично изследване за очертаване състоянието и потенциала на биологичното производство в регионален обхват. Систематизирани са предимствата на региона за развитие на биологично земеделие, тенденциите, структурата на биологичните стопанства, разпределение на собствеността върху земята в биологичните стопанства на регион Русе, възрастово разпределение на заетите в биологичните стопанства, размер на биологичните площи и др. Оценката за развитието на бизнеса в биологичните стопанства (в преход и сертифицирани) е извършена чрез анкетно проучване. На база на извършеното анкетно проучване с посещения на място са разкрити основните проблеми и са очертани препоръки за тяхното преодоляване и повишаване на конкурентоспособността на стопанствата и

дългосрочната им устойчивост. Значителна част от посетените стопански единици очакват промените в ОСП през следващия програмен период (2014-2020 г.) и увеличаването на размера на агроекологичните плащания да окаже положително въздействие за развитие на биологичното земеделие в изследвания район.

1.2. Николова, М., Ст. Симеонов, М. Линкова, П. Павлов (2012). *Оползотворяване на растителна биомаса чрез производство на топло- и електроенергия (оценка на потенциала и ефективността). Библиотека „Образование и наука”, кн. 12, стр. 153. АИ „Ценов” Свищов. ISBN 978-954-23-0741-9.*

(Авторско участие на М. Николова: глава първа – т. 1.1.3., 1.1.4. и т. 1.2. (1.2.1., 1.2.2.); глава втора; глава трета – т. 3.1., т. 3.1.1. (3.1.1.1., 3.1.1.2., 3.1.1.3.). Общата концепция, увода и заключението са авторство на доц. М. Николова и доц. Ст. Симеонов.

Основен дял от потенциала на възобновяемите енергийни източници (ВЕИ) в България се пада на биомасата. Значително е количеството биомаса, което се създава при отглеждането на земеделски култури и добитък, при складирането на отпадъци, при поддръжката на зелените площи в общественния сектор или преработката на отпадни води. Важен механизъм за ефективното усвояване на енергията и на енергията от биомаса е комуналното енергийно планиране. На ниво община, микрорегиони и региони е необходимо да се изработи и стратегически да се обмисли система за усвояване на отделните енергийни източници, в т.ч. биомасата.

Авторското участие в *глава първа* (т. 1.1.3., 1.1.4. и т. 1.2., 1.2.1., 1.2.2.) е свързано с първата цел на изследването, а именно - проучване на видовия състав на растителния ресурс в широк район около гр. Свищов в контекста на потенциала на отпадната биомаса за използване в екологична технология за производство на електро- и топлоенергия. За постигането на целта са разгледани теоретичните аспекти за същността на биомасата и нейното използване за производство на енергия, както и причините за нарасналия интерес към този ресурс. Акцентира се върху екологичните аспекти при използването на биомасата като енергиен източник – предимствата и недостатъците.

Глава втора включва оценка на наличния и прогнозния потенциал на биомаса в община Свищов с определяне на теоретичния и реалистичния капацитет от биомасата на житните култури в конкретния регион. На тази основа са направени съответните изводи и препоръки.

Участието на автора в *глава трета* намира израз в анализираниите технологии за производство на електричество и топлинна енергия от отпадна биомаса и обобщени изводи от проучването.

На основата на всичко това се откроява изводът, че при така определения потенциал за изследвания район предвид разполагаемия ресурс и необходимите разходи (технически и за присъединяване към мрежата на НЕК) икономически ефективно е изграждането на централи с по-малък капацитет (3-5 MW). Икономически изгодно е превозването на биомаса до мястото на централата в радиус от 50 км. Най-рационалният метод за получаване на енергия от селскостопанска биомаса в изследвания район е комбинираното производство на енергия (топлинна и електрическа). В този случай ефективността е по-висока и практически загубите на топлина са малки.

2. Студии

2.1. Николова, М., М. Линкова (2009). *Баристри пред развитието на селския туризъм в България. Алманах научни изследвания, том 10, стр. 198-237, ISSN 1312-3815. АИ „Ценов” Свищов.*

(Авторско участие на М. Николова: част втора, увода и част трета – съвместно от двамата автори).

Студията представя резултатите от осъществен научноизследователски проект под ръководството на автора с акцент върху две основни тези: Селският туризъм е един от инструментите за постигане на стратегическите цели на правителството във връзка с развитието на селските райони за периода 2007-2013 г.; В страната се оформят пазарни и предприемачески ниши за развитие на селския туризъм. Селският туризъм в България има потенциал да се развие до подотрасъл с национална значимост. Разглеждането на селския туризъм като граничен междуетраслов сектор на икономиката – селско, горско и водно стопанство, туризъм, транспорт, хранително-вкусова промишленост и пр., позволява идентифицирането на пазарните и предприемаческите ниши, които ще аргументират, че селският туризъм е печеливш бизнес за България, която може да се превърне във водеща дестинация в областта на селския туризъм сред държавите от Източна Европа.

Част втора на студията разглежда състоянието на селския туризъм в България. Акцента е поставен върху възникване и развитие на селския туризъм, характеристиката и особеностите на селския туризъм, чрез очертаване на неговите компоненти и развитието му основно като допълнителна дейност, свързана със земеделието.

Оценката на възможностите и тенденциите за развитие на селския туризъм в България (*част трета*) е направена на основата на традиционните научно-изследователски методи: общо-научни методи – абстрактен, исторически, логически и пр.; емпирико-теоретични методи – наблюдение, експеримент, описание; логико-теоретични – сравнение, анализ, синтез, индукция, дедукция; аналогия; анкетно проучване. Анкетираните лица са разпределени в следните групи: гости на селски къщи и семейни хотели 10%; функциониращи селски къщи, за които посрещането на гости е основна дейност 20%; селски къщи, за които посрещането на гости не е основна дейност 20%; къщи за гости в крайморските и планинските райони 5%; места за настаняване в крайградските зони 5%; земеделски производители, потенциални бенефициенти на субсидии за развитие на селския туризъм 20%; органи на местната власт 10%; институции 10%. Налага се извода, че селски туризъм в България се практикува и в двете си форми: аграрен туризъм, осигуряващ допълнителни доходи на селските стопани, който не е особено печеливш, с висок риск и променливост, и селски туризъм като колективна форма, който може да генерира значителни доходи.

На основата на статистически данни и данните от анкетното проучване са систематизирани бариерите пред развитието на селския туризъм в България. Налага се извода, че на този етап България не предлага класически тип селски туризъм. Специфичните особености в пазарния сектор на селския и аграрния туризъм предопределят разглеждането им не като алтернативен икономически отрасъл, който осигурява пълна заетост и гарантира основни доходи, а като източник за генериране на допълнителни доходи. Практикуваната индивидуална форма на селски туризъм не осигурява основната част от доходите на селските стопани и съгласно дефиницията на ЕС, тя се възприема като аграрен туризъм. Колективната форма за предлагане на селски туризъм в туристически комплекси с основните характеристики на селищата в България: компактност, териториална обособеност и разположение на обработваемите и други видове ресурси около тях, има потенциал да генерира значителни доходи. Систематизирани са стъпките при определяне на пазарните и предприемаческите ниши за развитие на селски и аграрен туризъм, които биха осигурили на земеделските стопани печеливша диверсификация на продуктите и оптимално съчетаване на разполагаемите ресурси. Научните приноси и практическите резултати от осъществяването на изследването са: критичен анализ на състоянието и перспективите за развитие на селския туризъм в България; емпирично сравнение на подходите за решаване на проблемите в страните с опит в развитието на селския туризъм; емпирична оценка на пазарните и предприемаческите ниши за развитие на селския туризъм; оценка на готовността на земеделските стопанства и населението в селските райони за развитие на селски туризъм.

2.2. Николова, М., М. Линкова, Е. Лазарова (2010). Възможности за формиране на агротуристически продукт в България. Алманах научни изследвания, том 11, стр. 287-323, ISSN 1312-3815. АИ „Ценов” Свищов.

(Авторско участие на М. Николова: точка първа; увода, точка трета и заключението – съвместно от тримата автори).

Основната цел на изследването е оценка на факторите при формиране на агротуристически продукт в България и очертаване тенденциите и формите за неговото прилагане и развитие. Във връзка с това са поставени следните *задачи*:

- ✓ Проучване състоянието на агротуристическия продукт в България;
- ✓ Разглеждане на институционалната подкрепа за изграждане на агротуристически продукт;
- ✓ Идентифициране на проблемите при формирането на агротуристически продукт;
- ✓ Проучване възможностите за прилагане опыта на утвърдени дестинации за екологичен и аграрен туризъм;
- ✓ Предлагане на комплексен агротуристически продукт като предпоставка за превръщането на екологичния и аграрния туризъм в успешен бизнес.

Обект на изследване в проекта са основните субекти, имащи отношение към селския и аграрния туризъм: селски къщи и семейни хотели; гости на селски къщи; места за настаняване в крайградските зони; органи на местната власт; институции. Основната научно изследователска теза на разработката е: формирането на стандартизиран агротуристически продукт е предпоставка за превръщането на екологичния и аграрния туризъм в успешен бизнес за България.

В *част първа* се акцентира върху идентифицирането на проблемите при конструирането на агротуристическия продукт в национален обхват; участниците при формиране и реализация на този продукт, реклама, целевите групи, осезаемите и неосезаемите качества на туристическия продукт.

Резултатите от изследването могат да се обобщят в няколко аспекта.

Първо, идентифициране на проблемите при формирането на агротуристическия продукт в България. Отделните компоненти на продукта се разглеждат като функция от потребностите на градския тип човек и конкретния туристически ресурс на отделния регион.

Второ, сравнение на подходите за формиране на агротуристическия продукт в отделните дестинации. Акцентира се върху елементите на туристическата комуникация като основна съдържателна част при туристическата реализация и осезаемите и неосезаемите качества на туристическия продукт, чиято комбинация осигурява уникалност и разпознаваемост на продукта.

Трето, изследване на системите за сертификация и категоризация на агротуристическия продукт, които от една страна гарантират качеството на предлагания агротуристически продукт, от друга - осигуряват защитата и опазване на агротуристическите ресурси, а от трета страна засилват позициите на агротуризма на българския туристически пазар.

Четвърто, систематизиране стъпките за изграждане на комплексен и печеливш агротуристически продукт и изграждане на партньорски взаимоотношения между местна власт, неправителствени организации, туристически фирми и доставчици.

Оползотворяването на богатия потенциал на българските селски райони, изисква коопериране (формално или неформално) на всички заинтересовани – хотелиери, ресторантьори, хора, предлагащи дейности за развлечение, общинските и местни власти, НПО и т.н. в общите им усилия по предоставяне и промоциране на продукта.

2.3. Николова, М. (2011). Биопроизводство и особености на пазара на биопродукти. Списание „Народностопански архив“, стр. 42-65, ISSN 0323-9004. АИ „Ценов“ Свищов.

Nikolova, M. (2011). Bioprroduction and the specifics of the market of bioproducts. Narodnostopanski Arhiv, Year LXIV, International edition - 2011, Academic publishing house "Tsenov" – Svishtov, p. 124-144.

Производството на биологична продукция е строго регламентиран процес. Задължително условие за биологично произведените продукти е те да отговарят на съответните изисквания и стандарти за тези продукти. Изискванията към тях са залегнали в основни законодателни актове, които се анализират в публикацията за периода на проучване. Разглеждат се европейски и национални нормативни и стратегически документи, условно

разделени в 2 групи – уреждащи законодателството преди 2007 г. и след присъединяването на България към ЕС. Систематизирани и анализирани са възможностите за финансово подпомагане на биологично производство и изискванията на които е необходимо да отговарят. Направено е заключение че нормативната среда е ясно регламентирана и съобразена с европейските изисквания, но са налице редица проблеми от икономически характер, въпреки потенциалните възможности за увеличаване на обема на произведената продукция в България. Във втората част на публикацията се анализират заетите с биологични култури площи, както и броя на заетите биологични оператори. Систематизирани са основните причини за липса на интерес в първите години от развитието на биологичното производство у нас и важната роля на сертифициращите органи. В третата част на изследването се поставя акцент върху пазара на биопродукти в световен и национален мащаб. Пазарът в България се определя като пазар с огромен потенциал и възможности за бъдещо развитие.

2.4. Николова, М., М. Линкова, Х. Ферхад. (2014). Проблеми и перспективи в устойчивото развитие на агробизнеса в България. Алманах научни изследвания, том 21, стр. 414-443, ISSN 1312-3815. АИ „Ценов” Свищов.

(Авторско участие на М. Николова: т. 2.2. и т. 3.1. Съвместно от доц. д-р М. Николова и доц. д-р М. Линкова са разработени - т. 1, увода, и заключението).

В точка 2.2. се разглеждат проблемите на устойчивото земеделие. За проследяване общото състояние и развитие на агросектора след присъединяването на България към ЕС се изследват следните показатели: брутна добавена стойност (БДС) в селското стопанство, използвана земеделска площ (ИЗП); обработваема земя; необработваема земя, структура на земеделските стопанства, заети в агросектора и др. Анализът на посочените показатели позволява обобщение на важни констатации:

Първо. Състоянието и развитието на агросектора в годините след присъединяването на България към Евросъюза е стабилизирано, но на много по-ниско равнище спрямо неговите възможности и потенциал за развитие. Предизвикателство пред агросектора е увеличаване на брутната добавена стойност от производството, а не само износ, както и регионален баланс в земеделието;

Второ. Използваните и обработваемите земеделски земи след 2007 постоянно нарастват, което показва, че дори и в условията на икономическа криза земеделието не е обречен сектор, а непрекъснато се развива. Тенденцията за намаляване на необработваемите площи е следствие от използването на механизмите на ОСП и нарастването на достъпа до финансиране;

Трето. Засилват се процесите на уедряване на земеделските стопанства и по-малко на брой стопанства обработват по-голяма ИЗП. Увеличава се стопанисваната ИЗП в едно земеделско стопанство. По-слабото намаление на броя на заетите в агросектора след 2007 г. показва, че подпомагането на сектора оказва положително влияние при мотивирането за бизнес.

Четвърто. Заложените промени в новата ПРСР 2014-2020, които са насочени към по-голяма ефективност и заетост в селските райони напълно отговарят на очакванията за въвеждане на нови оператори в земеделския бизнес, разширяване на обработваемите площи и практикуване на по-устойчиво земеделие.

Точка 3.1. разглежда биологичното производство като модел за устойчиво природоползване в съвременното земеделие. Подчертава се неговото динамично развитие, особено за последната година от периода на проучване (2006 - 2012 г.) и нарастване на мотивацията за неговото развитие като иновативно направление за аграрния сектор.

2.5. Николова, М., М. Линкова, И. Кръстева (2016). Възможности и проблеми на интегрираното производство в агросектора. Алманах научни изследвания, том 23, стр. 327-357, ISSN 1312-3815. АИ „Ценов” Свищов.

(Авторско участие на М. Николова: т. 2., т. 4 (4.1., 4.2, 4.3.), т. 5. Точка 3 е съвместно разработена от доц. д-р М. Николова и ас. И. Кръстева. Резюмето, увода и заключението - съвместно от доц. Николова и доц. Линкова.

Интегрираното производство на растения и растителни продукти е един от възможните модели за устойчиво развитие на земеделието, като средство за запълване на оформящите се пазарни и предприемачески ниши на българския пазар с качествени и здравословни продукти. То дава възможност за оптимизиране на земеделските системи към алтернативни модели на устойчиво развитие и за осигуряване на земеделските стопани със сериозна аргументация за инвестиционни проекти, свързани с изграждане на устойчиви производства. На основата на горепосоченото *основната цел* на настоящето изследване са възможностите за развитие и проблемите при практикуване на интегрираното производство в Р България, както и перспективите за устойчиво развитие на агросектора. Проучването се основава и защитава тезата, че интегрираното производство е селскостопанска система за производство, преработка и реализация на храни, която оптимизира използването на ресурсите и естествените механизми за регулиране, гарантирайки жизнеспособност и устойчивост на селското стопанство в дългосрочен план.

Втора точка акцентира върху необходимостта от устойчиво развитие на земеделието в условията на съвременното икономическо развитие. *Четвъртата точка* от студията разглежда същността и възможностите за интегрираното производство на растения и растителни продукти у нас, чрез анализиране на важни нормативни документи. Систематизирани са основните проблеми свързани със стартиране и прилагане на интегрираната практика в земеделските стопанства. Предизвикателствата пред интегрираното производство (ИП) в България са очертани в *пета точка*, където се подчертава, че те са свързани с очакваните резултати от прилагането на ИУВ и спазването на техните общи и специфични принципи в няколко по-важни направления:

- ✓ Производство и реализация на безопасни и качествени растителни продукти;
- ✓ Минимизиране на риска при употребата на пестициди, чрез балансиране постигането на екологичните и икономическите цели при използването на ПРЗ;
- ✓ Ограничаване използването на химичните методи за защита на растенията и въвеждане на алтернативни подходи;
- ✓ Недопускане появата на резистентност на вредителите (плевели, неприятели, болести) към използваните пестициди;
- ✓ Намаляване на разходите на земеделските стопани за ПРЗ;
- ✓ Повишаване мотивацията на производителите за практикуване на ИП;
- ✓ Нарастване броя на биологичните оператори, преминали към друг устойчив модел на производство, следващ интегрираното производство на растителна продукция.

На база на проведеното проучване са изведени общи изводи и препоръки.

3. Научни статии

3.1. Николова, М., М. Линкова (2013). Възможности за повишаване качеството на професионалното обучение и мотивацията на студентите. Сп. „Диалог”, тематичен брой II – декември 2013, стр. 87-100, АИ „Ценов” Свищов. ISSN: 1311-9206.

(Авторско участие на М. Николова: резюме, точка 1; подточка 2.1.

Уводът и заключението са съвместно разработени от двамата автори)

Статията насочва вниманието към необходимостта от обвързване на специализираното икономическо обучение с повишаване на ранната мотивация и активността на студентите в образователния процес. В *първа точка* се анализира значимостта на алумни организациите и тяхното развитие в световен мащаб, а също така и степента на тяхното развитие в България и конкретно в СА „Д. А. Ценов“. *Точка 2.1.* акцентира върху значимостта на качеството на обучение на ниво специалност/курс, учебна дисциплина. На основата на проведеното изследване са формирани изводи и препоръки, относно повишаване мотивираността и удовлетвореността на студентите в процеса на тяхното обучение.

3.2. Николова, М. (2013). *Особености при управлението на растениевъдно биологично стопанство.* Сп. „Бизнес управление“, брой 4, стр. 5-26, АИ „Ценов“ Свищов. ISSN: 0861-6604.

Nikolova, M. (2013). *Specific Aspects of Managing an Organic Crop Farm.* *Business management* 4/2013, pp. 5-23. Published by D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov. ISSN: 0861-6604.

Предмет на изследване в статията е управлението на условията на средата при които се осъществява управленския процес за въвеждане и практикуване на биологично производство в съвременните растениевъдни земеделски стопанства. Разгледани са принципните постановки при управление на компонентите в биологичната земеделска система, базовите и специфични изисквания при осъществяване на управлението в растениевъдни биологични стопанства и особеностите на биологичния подход в управленската практика. Налага се становището, че новият поглед и новото отношение в управленските практики към компонентите на средата е възможност за увеличаване на доходността и устойчивостта на растениевъдните биологични стопанства. От друга страна устойчивото управление на тези стопанства е предпоставка за балансирана икономическа и социална политика по отношение не само на околната среда, но и за регионални конкурентни предимства и поддържане жизнеността на селските райони.

3.3. Николова, М. (2015). *Върху необходимостта от остойностяване на екосистемните ползи.* Сп. „Бизнес управление“, брой 2, стр. 67-95, АИ „Ценов“ Свищов. ISSN: 0861-6604.

Nikolova, M. (2015). *The need to Evaluate ecosystem Benefits.* *Business management* 4/2013, pp. 61-88. Published by D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov. ISSN: 0861-6604.

Целта на изследването в статията е поддържането и възстановяването на екосистемите и екосистемните услуги в България. Предмет на изследване са необходимостта от управление на природния капитал и остойностяване на екосистемните услуги. Във връзка с това са анализирани: състоянието на екосистемите, типовото им разнообразие и текущото им разпределение; идентифицирани са видовете екосистемни услуги и заплахите от тяхното разрушаване и намаляване на устойчивостта им; обоснована е необходимостта от остойностяване на ползите от функционирането на екосистемите; очертана е приоритетната рамка за поддържане и възстановяване на екосистемите и екосистемните услуги в България. На тази основа се обобщава, че ефективното управление на тези услуги е важно условие за предотвратяване на загубата от местообитания и видове. В противен случай загубата на биологично разнообразие може да доведе до тяхната деградация и накърняване на човешкото благополучие. Съзнателното управление на природния капитал и екосистемните услуги е възможност за увеличаване на социалната и икономическата устойчивост на локално, регионално, национално и европейско равнище.

3.4. Николова, М., М. Линкова (2020). *Състояние и проблеми при управлението и развитието на селското стопанство.* *Народностопански архив*, (1), с. 15-28. ISSN: 0323 – 9004.

Nikolova, M., Linkova, M. (2020) *State and Problems in the Management and development of Agriculture.* *Economic Archive*, (1), pp. 13-26. ISSN: 0323 – 9004.

Статията представя в синтезиран вид резултатите от осъществена международната научнопрактическата конференция по случай 35-годишния юбилей на катедра „Аграрна икономика“ и едноименната специалност. Основната цел на публикацията е да се

идентифицират, анализират и оценят актуалните проблеми, съпътстващи развитието на селското стопанство, и да се формулират конкретни предложения за тяхното решаване на основата на експертния потенциал на научната общност и институциите, администриращи селското стопанство в България, потребностите на агробизнеса и креативността на студентите и докторантите. Обобщените изводи относно възможностите за ограничаване на идентифицираните проблеми са систематизирани и изпратени до институционалните органи.

3.5. Nikolova, M., (2013). Challenges to organic agriculture in Bulgaria. *Ekonomskie teme*, 51 (1), 191-208, *Економски факултет НУУ*. ISSN: 0353-8648, ISSN: 2217-3668 (online).

Аграрният бизнес и продоволствената промишленост в света все повече започват да отчитат ползата от агроекологичните практики. Бързият ръст на пазарното търсене на органични и екологично сертифицирани продукти привлича вниманието на все повече инвеститори в бизнеса. Налице са редица предизвикателства при развитие на биологичното земеделие в България. В първата част на статията се аргументират подходящите условия в страната ни, въз основа на териториалното разположение и климата, продуктивните възможности и пригодността за отглеждане на различните растителни видове, съобразно бонитетния бал. Съобразно посочените критерии са систематизирани 14 агроекологичните райони. Във втората част визуално са конкретизирани най-важните предпоставки за развитие и мотивация за развитие на сектора у нас. Анализират се тригодишни данни от развитие на биологичното растениевъдство и животновъдство, като се стига до твърдението, че заложената амбициозна цел за България към 2013 година (3% от произвежданата продукция да е „био“) е неизпълнима, имайки в предвид, че към края на 2011 година този показател е под 1%. Дори в състояние на икономическа криза биологичното земеделие е един от малкото сектори, които се развиват с бързи темпове и регистрират значителен растеж. В сравнение с 2009 г., площите са нараснали над два пъти - от 12 322 ха на 25 648 ха през 2010 г., а броят на операторите в сектора - с над 75%.

3.6. Nikolova, M., (2015). Relationship between the Sustainable Models of Production in Agriculture and the Challenges to Their Development in Bulgaria. *Journal of Economics and Development Studies*, Vol. 3(4), p. 57-68. ISSN 2334-2382 print, ISSN: 2334-2390 on-line. DOI: 10.15640/jeds.v3n4a7. URL: <http://dx.doi.org/10.15640/jeds.v3n4a7>

Съвременното земеделие предлага нови възможности и поставя нови предизвикателства пред търсенето на безопасни и качествени храни. Технологичните иновации в сектора са свързани с повишено внимание за опазване на околната среда и прилагане на природосъобразни земеделски практики. В същото време те допринасят за подобреното управление и по-високата рентабилност на иновативните ферми, в допълнение към задоволяването на потребителското търсене на качествени продукти. Интегрираното земеделие е практичен модел на производство на храни в съответствие с принципите на устойчивото земеделие. Този модел илюстрира начина, по който съвременното земеделие е възможно да включва всички икономически, екологични и социални аспекти на устойчивото развитие. Прилагането на този модел в производството на храни изисква фокусиране върху рационалното използване на природните ресурси и спазване на високи екологични стандарти. В интерес на истината биологичното земеделие се превърна в утвърден модел за развитие на иновативни ферми и неговото развитие през последните години показва значителни динамични тенденции в българските земеделски практики. Статията се фокусира върху необходимостта от развитие на устойчиво земеделие чрез управление на компонентите на земеделската система и модели на устойчиво земеделие. Разглежда се връзката между конвенционалното, интегрираното и биологично земеделие и поставя акцент върху съществуващите възможности за развитие на биологично и интегрирано земеделие в България. Анализират се предизвикателствата, пред

които са изправени двата модела на устойчиво земеделие, а именно биологичното и интегрираното земеделие.

Проучването дава основание за формиране на констатацията, че интегрираното земеделие е добре обоснован модел за насърчване на устойчивото развитие на по-малки стопанства (например за производство на плодове и зеленчуци). Развитието му е труден и бавен процес, който изисква специфични знания, мотивация и подкрепа от държавните институции. За разлика от интегрираното земеделие, секторът на биологичното производство е вече утвърден и развитието му е безспорен приоритет в развитието на българското земеделие за периода 2014 – 2020 г.

3.7. Nikolova, M., M. Linkova, (2018). Coordinating participant relations in the organization and functioning of regional farmer's markets in Bulgaria. / Paradigms of knowledge, Praha, 4/2018, сmp. 68-81. ISSN: 2336-2642. Global Impact Factor – 0.884.

(Авторско участие на М. Николова: точка 1;
точка 3 и 4, увода и заключението са съвместно разработени от авторите)

Фермерските пазари заемат специално място в класификацията на пазарите за селскостопански продукти. Тази статия има за цел да проучи осъществимите модели на фермерски пазари по отношение на степента на координация между заинтересованите страни. Авторите са си поставили следните цели: 1) да идентифицират правните и административни ограничения; 2) да оцени готовността на земеделските производители да участват на фермерските пазари; 3) да се анализират моделите на координация на заинтересованите страни в организацията на фермерски пазар; 4) да се апробира функционален модел на регионален фермерски пазар.

Farmer's markets occupy a special place in the classification of markets for agricultural products. This paper *aims* to investigate the feasible models of farmer's markets in terms of the degree of coordination among the stakeholders. The authors have set the following *objectives*: 1) to identify the legal and administrative limitations; 2) to assess agricultural producers' readiness to participate in farmer's markets; 3) to analyze the models of stakeholder coordination in the organization of a farmer's market; 4) to approbate a function model of a regional farmer's market. За да идентифицираме административно-правните ограничения пред организацията на фермерските пазари в България е дефинирана ролята на основните участници в процеса на тяхното създаване и ефективно функциониране, които са: the central government, the local governments, non-government organisations, farmers; consumers.

Проучени са различни модели на фермерски пазари и е извършено апробиране на фермерски пазар в регионален мащаб. Апробирането на функционален модел на регионален фермерски пазар „Свищов 2017” е последният етап от изследването за възможните модели за организация и функциониране на фермерския пазар в България, при което определихме:

- 1) the model of organization of the farmer's market;
- 2) the type of its Board of Directors;
- 3) the Market Manager;
- 4) the role of the educational institutions;
- 5) the market fees.

The empirical research corroborated the hypothesis on the grounds of approbation of a model for a regional farmer's market in the Municipality of Svishtov. On the grounds of the research we may conclude that each region should determine the specific model of organization of its local farmer's markets based on the level of cooperation between agricultural holdings, local authorities and communities. Our main conclusions can be summarized as follows:

First. The studied region has all the necessary external conditions for establishing and operation of farmer's markets as well as a positive attitude of the farmers to participate in their organization and operation.

Second. The most efficient model for organization and operation of a municipal farmer's market is the public sponsorship model with the participation of all stakeholders in its management.

Third. Educational institutions play an important role in the organization of farmer's markets as mediators between producers and consumers by providing specialized support to the former and studying the attitudes of the latter.

3.8. Nikolova, M. (2019). *Problems and opportunities for realization of Bulgarian organic production. Trakia Journal of Sciences, Vol. 17, Suppl. 1, pp 259-267. Trakia University, ISSN 1313-3551 (online), ISSN: 1313-7069 (print). doi:10.15547/tjs.2019.s.01.042*

Биологичното земеделие е важен приоритет в политиката за развитие на земеделието в Република България и един от акцентите на Общата селскостопанска политика за периода 2014-2020 г. Факт е че интересът към биологично произведените храни и напитки се засилва в световен мащаб. Целта на изследването е свързана с проучването на пазарната среда в България за реализация на биологична продукция. Резултатите от изследването се систематизират в няколко направления. Изведена е констатацията, че нарастването на броя на предлаганите биопродукти е показател за разширяване на потенциала за развитие в тази посока, въпреки общите негативни тенденции в икономическото развитие като цяло, а потребителите запазват своя интерес. Формулирани са препоръки за подобряване мерките на веригата за доставки на биологични продукти в България, чрез насочване към силно хоризонтално и вертикално интегриране между ключовите фигури в сектора. Особено изразен би бил ефектът от асоциации на производителите на териториален/регионален обхват.

3.9. Nikolova, M. (2020). *Opportunities and challenges in the sale of agricultural products from small and family farms in Bulgaria. Trakia Journal of Sciences, Vol. 18, Suppl. 1, pp 549-559, 2020. Trakia University, ISSN: 1313-3551 (online) doi:10.15547/tjs.2020.s.01.088.*

Много от потребителите търсят качествени и здравословни продукти чрез директен контакт с производители от региона, на фермерски пазари, но също така и в големите хранителни вериги. Проблемът е, че продуктите от малките и семейни стопанства трудно могат да достигнат на щандовете в хранителните вериги, където все още голяма част от предлаганите продукти са с чужд произход. Изследователската цел в статията е свързана с проучването на възможностите за реализация на земеделска продукция от малките и семейни стопанства в България. В публикацията се търсят отговорите за решаване проблемите на малките земеделски стопанства, свързани с успешна реализация на тяхната сезонна продукция; разкрива се необходимостта от по-голяма подкрепа на малките стопанства и то на територията на всеки регион. В тази връзка се доказва ролята на всички заинтересовани страни по веригата в т.ч. и необходимостта от активно прилагане както на държавният инструментариум, така също и съдействието на местните власти в регионален обхват. Аргументирано е твърдението, че държавната национална политика за повишаване конкурентоспособността на малките и семейни ферми трябва непрекъснато да следва фокуса към малките земеделски производители, които трудно реализират продукцията по принцип, а в условията на извънредни ситуации (COVID-19) още повече.

3.10. Nikolova, M., V. Velkovski (2020). *Some aspects and problems of property of agricultural land in the Republic of Bulgaria.* Международният рецензируемый журнал „Eurasian science journal” (Евразийский научный журнал), 4 (73)/2020, pp. 44-48. Издател Евразийский Союз Ученых (ЕСУ), г. Москва, Русия. ISSN: 2411-6467.

Притежаването, ползването и стопанисването на земеделска земя е съпътствано от някои проблеми, които в различна степен засягат селскостопанската политика и нейните

резултати. Въпреки увеличаването на използваната земеделска площ и окрупняването на стопанствата, брутната добавена стойност, създадена от селското стопанство, е намаляла с близо 19% за периода 2000 - 2012 г. Делът на селскостопанския сектор в икономиката се е свил почти наполовина - от 9,6% до под 5,0%, въпреки европейските субсидии от 2007 г. Статията поставя вниманието върху особено актуален проблем, а именно риска от задълбочаване поляризацията на българското земеделие (малък брой едри арендатори с рентабилно земеделие, и голям брой дребни фермери с губещи и по-ниски резултати) и възможностите за минимизиране на последствията съобразно възможни промени в законодателството. Анализират се добри практики в други държави (примера на Дания и др.). На тази база се формулират изводи и препоръки за правилни и навременни решения относно разглежданите проблеми и използването на собствеността върху земеделската земя в Република България.

4. Статии в издания, реферирани или индексирани в световни бази данни *Scopus* и/или *Web of Science* (5)

4.1. Nikolova, M., M. Linkova (2011). Risk diversification in the agricultural sector in Bulgaria. *Amfiteatru Economic Journal*, Vol. XIII, No. 29, 305-320. Scopus p-ISSN: 1582-9146, e-ISSN: 2247-9104.

Indici scientometrici 2021 - Clarivate Analytics: JFI = 2,304; JCI = 0.63; AIS = 0,231; Quartila = Q2; H индекс = 25; Scopus: CiteScore = 3.1; SNIP = 0,681; SJR = 0,370, Quartila = Q1; H индекс = 24.

(Авторско участие на М. Николова: точка 2, резюмето, въведението и заключението са разработени съвместно от авторите).

Основната научно-изследователска теза на разработката е: прилагането на различни форми за диверсификация е предпоставка за намаляване на риска и осигуряване на устойчиво развитие в селското стопанство и селските райони. В *точка 2* е направена характеристика на възможностите за диверсификация на земеделски продукти и дейности – диверсификация на продукти и диверсификация на дейности. Изведени са различни предприемачески решения като стратегия, която предлага възможности на предприемачите, земеделски производители да получават допълнителни приходи и да създават допълнителна заетост, в резултат на което се намалява зависимостта им от производството на субсидирани земеделски стоки. Резултатите от проведеното изследване са систематизирани в основни изводи и препоръки относно възможностите за добавяне на стойност в земеделието чрез разнообразяване на продуктите и дейностите. Изводите в статията са направени на основата на научни публикации, нормативни документи и проучени региони на Централен Балкан и Западни Родопи за периода май-септември 2009 г. Използвано е анкетиране на място в представителна извадка от субекти, предлагащи земеделски и неземеделски дейности в селските райони, органи на местната власт и Държавен фонд „Земеделие“.

4.2. Nikolova, M., P. Pavlov (2021). Interconnection and interdependence of key economic sectors - agriculture and tourism in the conditions of a pandemic crisis. *Scientific Papers Series “Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development”*, Volume 21, Issue 4/2021, pp. 387-396. University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine of Bucharest, Romania. Ceres Publishing House, Bucharest. PRINT ISSN 2284-7995, E-ISSN: 2285-3952.

DOI: 10.13140/RG.2.2.17297.51040. Quartila = Q4;

https://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_4/volume_21_4_2021.pdf

Web of Science Core Collection (Emerging Sources Citation Index - THOMSON REUTERS)
<http://mjl.clarivate.com/cgi-bin/jrnlst/jlresults.cgi?PC=MASTER&ISSN=2284-7995>

Политиката за развитие на селските райони в България е насочена към постигане устойчиво развитие на икономическите сектори, като селският район е място за развитие не само за селскостопански дейности, но предлага и добра перспектива за развитие на икономиката в регионален обхват, чрез адекватна подкрепа на бизнеса, създаване на работни места и развитие на туризъм. Поради това взаимовръзката и взаимообусловеността между двата икономически сектора е особено важна в посока търсенето на възможности за развитие на

алтернативен туризъм с формирането на уникални туристически продукти и прилагане на екологосъобразни селскостопански практики с цел постигане на по-голям жизнен стандарт и икономически ползи за местните общности. Проблемът е, че в условия на пандемична обстановка се налагат редица ограничения в по-голяма или по-малка степен на всеки от икономическите сектори. Целта на изследване е свързана с проучването на взаимовръзката и взаимоотношеността на ключови икономически сектори – селско стопанство и туризъм в кризисни условия. Акцентите в изследването са поставени в няколко направления: анализ на връзките и взаимозависимостта на секторите чрез възможностите за формиране на уникални туристически продукти и чрез диверсификация на дейностите в селските райони. На тази основа се формулират констатации и препоръки: пандемията неминуемо оказва влияние върху икономическите сектори, като в по-голяма степен са ограниченията в туристическия бизнес, където предпочитанията на потенциалните туристи са насочени към вътрешния алтернативен туризъм. При конструирането на уникални и специфични туристически продукти в селските райони, релацията селско стопанство – туризъм е силно подчертана по отношение изискванията за чиста и здравословна храна вкл. биопродукти или закупуването на местни продукти от региона. Диверсификацията на дейностите в селските райони чрез развитие на туризъм дава възможност за развитие на предприемачески инициативи. Силната връзка и взаимоотношеност между икономическите субекти в посочените икономически отрасли с ключово значение се проявява пълноценно при добро съчетание интересите на всички заинтересовани участници в процеса на развитие на конкретната територия/регион.

4.3. Nikolova, M., R. Nenova (2022). Classification of the NUTS 3 Regions in Bulgaria: Focus on Utilized Agricultural Area Categories. Journal of Mountain Agriculture on the Balkans, 2022, 25 (3), 281-319 ISSN: 1311-0489 (Print). Research Institute of Mountain Stockbreeding and Agriculture, Troyan.

<https://jmabonline.com/en/article/wOuEfB1qBc8B9U5gO6Mc>

Indexing: Web of Science (CABI), *Quartila* = Q4.

Целта на изследването в статията е, чрез класифициране на областите в България (NUTS 3) на база социално-икономически критерии и показатели за заетостта на територията на страната по основни категории, свързани със селското стопанство, да се разкрият възможностите за развитие пред различните типове селски региони. Данните за емпиричното проучване са извлечени от официални статистически източници: Национален статистически институт (НСИ) и Българска анкета за наблюдение на селскостопанската и икономическа конюнктура (БАНСИК). За класифицирането е приложен йерархичен клъстерен анализ, който е особено подходящ за такъв тип изследвания. В резултат от анализа са идентифицирани шест клъстера. След проведения еднофакторен дисперсионен анализ (ANOVA) и post hoc теста на Tukey е установено, че 11 от общо 22-те променливи, включени в изследването, са статистически значимо различни в определените клъстери. Два от клъстерите: четвърти и втори се характеризират с високо равнище на изследваните показатели. При трети клъстер равнището на показателите е средно, при първи – под средното, а при пети и шести – предимно ниско, т.е. бъдещите предизвикателства пред селските райони са различни, но могат да бъдат групирани по определен начин. Въз основа на анализа на резултатите авторите предлагат нова типология за регионите (NUTS-3) в България, по отношение на развитието на селското стопанство и степента на използване на земеделската площ. От характеристиките на четирите типа региони е обосновано твърдението, че развитието на селското стопанство до голяма степен зависи от равнището на използваната земеделска площ. В изоставашите региони, където използваната земеделска площ е ограничена като ресурс, трябва да се търсят алтернативи, в т.ч. разнообразяване и съчетаване с други дейности, за да се увеличи добавената стойност, създавана от тях.

4.4. Nikolova, M., M. Linkova, P. Pavlov, E. Lazarova (2022). Theoretical and methodological basis in the management of sustainable development of rural territories in the republic of Bulgaria. Agricultural Sciences” - open access

journal. Volume 14 Issue 34 2022, 37-48. ISSN 1313-6577 (print), ISSN 2367-5772 (online).

DOI: 10.22620/agrisci.2022.34.005

<http://agrarninauki.au-plovdiv.bg/2022/issue-34/5-34/>,

Indexing: CAB International – CAB Abstracts, EBSCO Academic Search Ultimate, Web of Science – CABI, Google Scholar, AGRIS - Quartila = Q4.

Цел на научната статия е идентифициране теоретико-методологическите основи при управлението на устойчивото развитие на селските територии в Р България. Аргументирани са теоретичните основи на устойчивото развитие; стратегическата рамка за устойчиво развитие; проблемите при дефиниране на селските територии; развитието на алтернативен туризъм като добра практика за диверсификация във функционалното използване на територията. Защишава се тезата, че управлението на устойчивото развитие се основава на колаборацията между органите на власт, местните общности и бизнеса за диверсификация във функционалното използване на територията и оптимално оползотворяване на разполагаемите ресурси.

4.5. Petrova, M., M. Nikolova, P. Pavlov (2022). An Innovative Organic Agriculture Model for Sustainable Development of Rural Areas in Bulgaria. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science ISCES-2022, Volume 1126, pp 1-11. 2nd International Conference on Environmental Sustainability in Natural Resources Management 31/10/2022 - 01/11/2022 Riga, Latvia. IOP Publishing. Online ISSN: 1755-1315, Print ISSN: 1755-1307. doi:10.1088/1755-1315/1126/1/012034

Целта на изследването е проучване приноса на устойчив модел „биологично земеделие“ за постигане мултиплициращ ефект за селската територия, както и взаимовръзката биологично стопанство – алтернативен туризъм. За постигането на поставената цел е извършен анализ за мястото и ролята на проучвания модел за по балансирано развитие на териториите в българските селски райони и е анализирана силата на релацията биологично стопанство - алтернативен туризъм в посока нарастване устойчивостта на територията. Проведено е анкетно проучване за ползите от диверсификация на икономическите дейности, чрез развитие на биологични стопанства и са проучени нагласите за включването им в туристически маршрути. На тази база се правят изводи и се формулират препоръки за нарастване устойчивостта на конкретната територия.

5. Научни доклади

5.1. Николова, М. (2011). Влияние на икономическата криза върху аграрния сектор на България. Сборник научни доклади. Международна юбилейна научна конференция „Икономиката и управлението в XXI век – решения за стабилност и растеж“, 8-9 ноември 2011 г. Академично издателство „Ценов, том 4, стр. 236-243. ISBN: 978-954-23-0680-1.

В доклада се анализира отражението на световната икономическа криза и нейното въздействие върху българския аграрен сектор. За периода 2005 – 2010 г. са анализирани важни показатели: използвана земеделска земя (ИЗП), обработваема земя (ОЗ), необработваема земя (НЗ) и др. Систематизирани са актуални проблеми, характерни за периода на проучване, като се подчертава, че в условията на икономическа криза земеделието не е обречено и трябва да се разглежда като един непрекъснато развиващ се сектор. Проблемите са дълбоки и сериозни, но в никакъв случай нерешими. Инвестициите и европейското финансиране движат, макар и бавно сектора напред. А успехът е за онези, които успеят да намерят своята печеливша ниша и се отворят към идеята за сдружаване. Именно тази идея е в основата на успешните европейски модели и трябва да намери развитие и у нас.

5.2. Николова, М. (2014). *Възможности за участие на бизнеса в обучението и реализацията на аграрикономисти. Сборник научни доклади: Висшето образование и бизнесът в контекста на стратегия Европа 2020*. Издателство: Абагар, 2014, стр. 166-180. ISBN: 978-619-168-103-7.

Заинтересоваността и участието на бизнеса в учебния процес на студентите е една от предпоставките за успешната им професионална реализация. Партньорските взаимоотношения между научните среди, браншовите организации от аграрния сектор и фермерите са едно от важните условия за успешна реализация на аграрикономистите. В доклада се обсъждат два основни аспекта: необходимостта от синхронизация между профила на завършващите студенти и динамиката на пазара на труда и връзката между обучението на аграрикономисти и бизнеса за реализация в практическа среда. Проведените и анализирани мероприятия доказват, че процеса на обучение на студентите, чрез провеждане на майсторски класове, семинарни занятия и посещения в реална работна среда обогатява представата на студентите за реалността на средата и увеличава шансовете им за успешно интегриране на трудовия пазар. Провеждането на повече практически инициативи за студентите по време на тяхното обучение следва да се превърне в част от управленската политика на ниво специалност, курс, факултет.

5.3. Николова, М. (2016). *Тенденции и предизвикателства за развитие на екологичен туризъм в България. Сборник научни доклади: „Търговският и туристическият бизнес в условия на интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“, 21 октомври 2016 г. Академично издателство „Ценов“ - Свищов, том I, стр. 208-214. ISBN: 978-954-23-1150-8.*

В основата на доклада е анализа на развитието на екологичен туризъм в България като възможност, както за запазването и опазването на ресурсите, така и за регионално развитие и нарастване просперитета на местните общности. В резултат на проучването на добри практики за развитие на екологичен туризъм, като самостоятелен или в съчетание с други алтернативни видове и/или масов туризъм е предложен модел за устойчиво развитие на екотуризма, като възможност за прилагане в местен или регионален обхват. Модела е базиран върху световните критерии за устойчив туризъм. Включването и изпълнението на отделните показатели би могло да доведе до създаването на уникални екотуристически продукти в отделни региони.

5.4. Николова, М. (2016). *Местните инициативни групи за развитие на селската икономика. Сборник научни доклади: „Икономическо благосъстояние чрез споделяне на знания“, 9-10 ноември 2016 г. Академично издателство „Ценов“ - Свищов, том I, стр. 371-377. ISBN: 978-954-23-1185-0.*

В доклада се обсъжда въздействието от развитието на „Лидер“ подхода в периода 2007 – 2013 г., идентифицираните проблеми от ранното развитие на идеята и се представят неговите отличителни характеристики за действащия период (2014 – 2020 г.). Разгледано е състоянието, възможностите и предизвикателствата пред МИГ, еволюцията на „Лидер“ като по-гъвкав, усъвършенствен и отговорен модел. Подчертава се по-голямата инициативност на местните общности за програмния период 2014-2020 г. в сравнение с предходния референтен период и ролята на МГД за нарастване на предприемаческите инициативи за местно териториално развитие с цел съхраняване и популяризиране на местната идентичност. Взаимодействието между местната власт, неправителствените организации и бизнеса е все по-ярко изразено и все повече намират реализация редица добри практики.

5.5. Николова, М., М. Линкова (2017). *Проблеми и тенденции пред инвестициите в селското стопанство. Сборник научни доклади. Международна научно-практическа конференция, 7-8 април 2017 г.: „Съвременни*

предизвикателства пред финансовата наука в променяща се Европа“, АИ „Ценов“ - Свищов, стр. 558-563. ISBN: 978-954-23-1239-0.

Селското стопанство е силно субсидиран отрасъл на икономиката, което налага непрекъснат анализ и съизмерване на поставените цели и постигнатите резултати. Приключването на първия и стартирането на следващия референтен период от членството на България в ЕС дава възможност за оценка на въздействията и коригиране на прилаганите политики и целевото насочване на значителен финансов ресурс. Поради това авторите поставят два основни акцента в доклада: анализ на бариерите и възможностите за инвестиционна активност в агробизнеса в контекста на ОСП и тенденциите и проблемите на инвестициите в екологосъобразни земеделски производства. На тази основа се обобщават съответните изводи и препоръки.

5.6. Николова, М. (2017). *Фермерските пазари в България – възможности и ограничения за създаване и развитие. Сборник научни доклади от кръгла маса: „Потенциал за развитие на фермерските пазари в България“, 6 октомври 2017 г. АИ „Ценов“ – Свищов, стр. 17-24. ISBN: 978-954-23-1251-2.*

Доклада е резултат от осъществяването на научноизследователски проект, под ръководството на автора и стартирала за първи път катедрена инициатива под формата на изложение „Фермерски пазар – Свищов“ с провеждането на кръгла маса и публикуването на сборник с доклади. В доклада се разглежда същността на фермерските пазари за реализация на продукцията от малките земеделски стопанства, като се обосновават два типа със съответните характеристики. Вторият акцент е върху ограниченията за развитие и ефективно функциониране на фермерските пазари, като са систематизирани ограничения от различен характер. Изведена е констатацията, че в развитието на фермерските пазари в България се наблюдават редица добри практики, но в същото време липсва достатъчна координация между всички заинтересовани страни, с цел подпомагане на стопаните при директна реализация на тяхната продукция.

5.7. Николова, М. (2019). *Състояние на пазара на земеделски земи в Република България. Сборник научни доклади: „Състояние и проблеми при управлението и развитието на селското стопанство“. Международна научно-практическа конференция, 4 октомври 2019 г. Академично издателство „Ценов“ - Свищов, стр. 261-272. ISBN 978-954-23-1762-3.*

В доклада е извършен анализ на цените на земеделската земя по райони на планиране (NUTS-2), чрез представяне на динамиката им за деветгодишен период (2010 – 2018 г.). Систематизирани са по-важните фактори влияещи върху стойностите на цените за единица площ земеделска земя. Пазарът на земеделска земя в България е разгледан на две нива: първичен и вторичен. Първичният пазар се определя от директните продажби от собственици или наследници, докато вторичният се определя от големи компании, които търгуват със земеделска земя и закупуват такава с цел бъдеща препродажба. Липсата на инвеститорски интерес от външни инвеститори се свързва с раздробената собственост на земята, честите промени в специфичното законодателство, както и с липсата на дългосрочна стратегия и визия за развитието на сектора. Това обяснява и ниските цени на земеделската земя у нас, които са сред най-ниските в сравнение с останалите европейски държави.

5.8. Николова, М. (2020). *Градско земеделие – алтернатива или необходимост. Научно-практическа конференция „Икономиката на България - 30 години след началото на промените“. Сборник с научни доклади - Свищов, 22 ноември 2019 г., стр. 592-602. ISBN: 978-954-23-1815-6.*

Публикацията е насочена към същността и причините за възникване на градското земеделие, като специфичен вид земеделие, към различните модели за развитие на земеделие в градските общности, които се развиват и практикуват в Европейския съюз и България. Търсят се отговорите за неговото потенциално и очаквано въздействие в градските региони, за предизвикателствата и ограниченията при развитие на градското земеделие в бъдещето, като необходимост или алтернатива за хората в съвременния свят. Моделите за разкриване потенциала на градското селско стопанство в урбанизираните територии са систематизирани в две основни направления: използване/усвояване на свободни покривни пространства и подходящи вътрешни помещения в сгради и използване на площи в крайградските и изоставени зони, чрез договорни условия.

5.9. Николова, М. (2020). *Възможности и предизвикателства при развитие на поземлените отношения в България. Сборник научни доклади: „Статистически измерения на регионалните различия и неравенства между Северна и Южна България. Кръгла маса с международно участие Свищов, 16 октомври 2020 г. Академично издателство „Ценов“ – Свищов, стр. 263-272. ISBN: 978-954-23-1892-7.*

В доклада е представена характеристика на поземлените отношения в България. Анализирани са данни за площите със селскостопанско предназначение за периода 1998 г. – 2019 г. Проследена е динамиката в поземлените отношения през годините на свободна пазарна икономика и се обосновава нарастването на концентрацията и окрупняване на ползването, независимо от раздробения брой селскостопански имоти. Вторият акцент в доклада е цената на земята и рентата. Анализира се средната продажна цена на земеделският актив „земя“ и средната цена на рентата за земеделска земя отдавана под наем или аренда. Посочени са механизмите за ефективно управление на поземлените отношения (поземлено банкиране) и комасацията, ролята на държавата и необходимостта от осъвременяване на нормативната база и финансова подкрепа в съответствие с новите условия в съвременната икономика.

5.10. Николова, М. (2020). *Organic agriculture – an innovative solution for climate change. International Scientific-Practical Conference on "PRIORITY DIRECTIONS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS IN THE XXI CENTURY", 22 May 2020 – Baki, Mütərcim, 2020, pp 182-186. Azerbaijan Tourism and Management University. ISBN: 978-9952-28-532-1.*

В доклада се разглежда връзката между селското стопанство и климатичните промени. Анализирани са средно аритметичните стойности на емисии от селското стопанство по сектори (CO₂ еквивалентен) за 27-годишен период (1990-2017 г.). За същия период емисиите парникови газове, свързани със селското стопанство в България намаляват трайно с незначителни колебания. Вторият акцент е свързан с биологичното земеделие и неговата роля за смекчаване последствията от климатичните промени.

5.11. Николова, М. (2021). *Дигитални решения за реализация на земеделска продукция. Сборник с доклади: „Търговията – научно знание и бизнес реалност”. Кръгла маса с международно участие 08.10.2021 г. Академично издателство „Ценов“ - Свищов, стр. 237-246. ISBN: 978-954-23-2005-0“.*

В първата част на доклада се разглежда безспорната необходимост от ускорено развитие на дигиталното земеделие в един важен и приоритетен икономически сектор, какъвто е селскостопанския. За целта на доклада са представени и няколко добри практики за успешни дигитални решения при реализация не само на земеделски продукти, но и при управление на незаменимия за всяко стопанство/земеделски производител актив т.е. земя, както и използване на съвременни софтуерни системи за земеделие.

5.12. Николова, М. (2021). *Анализ на състоянието и тенденциите в развитието на биопроизводството в Северен централен район. Сборник с доклади: „Агробизнесът и селските райони – икономика, иновации и растеж“.* Юбилейна научно-практическа конференция (с присъствено и дистанционно участие) Варна 18.06.2021 г., стр. 255-264. ISBN: 978-954-21-1088-0, DOI: <https://doi.org/10.36997/ARA2021.255>.

Фокусът на проучването в доклада е върху регионалните специфики на иновативен селскостопански модел и неговият потенциал за развитие и укрепване социално-икономическите показатели в конкретен регион. Аргументира се приоритетното място на биологичното земеделие в европейската, националната и местните политики за развитие. Предметът на анализа са характеристиките на биологичното производство в Северен централен район на планиране (СЦРП) в зависимост от сертифицираните дейности и броят на биологичните оператори.

5.13. Николова, М. (2021). *Биологичното земеделие – иновативен бизнес модел и възможност за развитие на агробиизнеса в регионален обхват. Сборник с доклади: „Иновативно развитие на аграрния бизнес и селските райони“.* Национална научна конференция с международно участие, 22 април 2021 г. София, Издателски комплекс - УНСС, стр. 38-44. ISBN: 978-619-232-477-3“.

Фокусът на проучването в доклада е върху регионалните специфики на иновативен селскостопански модел и неговият потенциал за развитие и укрепване социално-икономическите показатели в конкретен регион. Предметът на анализа е състоянието и развитието на биологичното производство в Североизточен район на планиране (СИРП) в зависимост от сертифицираните дейности и броят на биологичните оператори.

5.14. Николова, М. (2021). *Състояние и развитие на българския аграрен сектор в условия на трансформираща се към устойчивост икономика. Сборник с доклади: „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“.* Международна научно-практическа конференция, 8-9.11.2021 г. АИ „Ценов“ – Свищов, том 2, стр. 523-531. ISBN: 978-954-23-2069-2 (print), ISBN: 978-954-23-2070-8 (online).

Основната цел на публикацията е да се анализират най-важните тенденции в състоянието и развитието на българското земеделие, след присъединяването на България в ЕС – в условията на финансова и пандемична криза. За проследяване общото състояние и развитие на аграрния сектор след присъединяването на България към ЕС и настъпилата пандемия са разгледани основни икономически показатели за периода 2007-2020 г.: използвана земеделска земя (ИЗП); обработваема земя; необработваема земя, относителен дял на културите към обработваемата земя, БДС. Проследява се тенденцията за промяна на изследваните показатели с анализ на промените в заетостта и използването на територията, както в краткосрочен, така и в дългосрочен аспект.

5.15. Николова, М. (2022). *Принос на биологичното производство към устойчивото развитие на регионалната биоикономика. Сборник с доклади: „Кръговата икономика в контекста на релацията индустрия 4.0 – общество 5.0“.* Международна научно-практическа конференция, 20-21 октомври 2022 г., Свищов. Академично издателство „Ценов“, стр. 307-317. ISBN: (print) 978-954-23-2249-8, ISBN: (online) 978-954-23-2250-4.

Целта на доклада е да се очертаят новите предизвикателства към развитие на регионалната биоикономика в селскостопанския сектор и селските територии, както и приноса на биологичното земеделие за повишаване устойчивостта на регионалната и местна биоикономика. Предизвикателствата пред селскостопанския производствен сектор са свързани с нови бизнес модели и технологии, които допринасят за постигане ефективността на ресурсите в регионалните екосистеми.

5.16. Николова, М. (2022). *Устойчив модел „биологично производство“ – възможност за иновативно развитие на агробизнеса в селските територии. Сборник с доклади: „Иновативно развитие на аграрния бизнес и селските райони“.* Международна научна конференция, 29-30 септември 2022 г., София, УНСС, стр. 40-48. ISBN: 978-619-232-685-2. Сборникът е представен за индексване в Web of Science, CEEOL и др.

Устойчивите модели на земеделие, като иновативен подход са от ключово значение в прехода към по-висока степен на устойчивост на една здравословна и екологосъобразна продоволствена система, свързана с производство на продукти с висока добавена стойност при устойчиво управление на природните ресурси. Цел на настоящата разработка е идентифициране на приноса на биологичното земеделие за устойчиво управление и развитие на селските територии в Р България. Изведени са стратегическата рамка за бъдещо развитие на биологичното земеделие и приноса на устойчив модел „биологично производство“, като инструмент за иновативно развитие на територията. Защишава се мнението, че иновативното развитие на агробизнеса в селските територии, чрез прилагането на устойчив модел „биологично производство“ се основава на колаборацията между органите на власт, местните общности и бизнеса за диверсификация във функционалното използване на територията и оптимално оползотворяване на разполагаемите ресурси.

6. Учебници и учебни пособия

6.1. Николова, М., М. Линкова, В. Блажева, Р. Ненова, Цв. Кабакчиева, И. Кръстева, П. Петров (2021). *Въведение в агробизнеса. Учебник, АИ „Ценов“ – Свищов, ISBN 978-954-23-1963-4.*

Учебникът „Въведение в агробизнеса“ има за цел да формира у студентите комплекс от базови икономически знания и умения, специфични за аграрния бизнес. В резултат на това, студентите имат възможност да вземат необходимите решения за устойчиво функциониране на предприятията от системата на агробизнеса. Авторът участва в разработването на следното учебно съдържание: тема II (Специфични фактори на средата за развитие на агробизнеса), тема III (Екология и устойчиво развитие в агробизнеса в частта 3.1. Предпоставки и необходимост от устойчиво развитие на агробизнеса и 3.2. Оценка на равнището на екологичната устойчивост), тема VII (Фермерските пазари – успешен агробизнес модел в част 7.1. Административно-правни ограничения за създаване и развитие на фермерски пазари в България) и тема XV (Системи за производство и управление в полза на климата и околната среда).

6.2. Николова, М., М. Линкова, В. Блажева (2021). *Икономика на аграрното предприятие. Учебник, АИ „Ценов“ – Свищов, ISBN 978-954-23-1962-7.*

Основната цел на учебника по „Икономика на аграрното предприятие“ е формирането на базови умения и компетенции за икономическите понятия, особености, характеристики и категории в аграрното предприятие. Съдържанието е логически обвързано, като осигурява необходимите знания, относно спецификата на селскостопанския икономически сектор. Разработеното учебно съдържание от доц. Николова включва - теми I, II, III, XI, съответно

„Въведение в дисциплината „Икономика на аграрното предприятие“, „Поземлени ресурси“, „Форми на поземлена собственост“ и „Качество на селскостопанската продукция“.

6.3. Николова, М., М. Линкова, В. Блажева, Р. Ненова (2018). Аграрен мениджмънт. Учебник, АИ „Ценов“ Свищов, ISBN 978-954-23-1501-8.

Учебникът по „Аграрен мениджмънт“ е сред профилиращите дисциплини за студентите от специалност „Аграрна икономика“. Чрез нея студентите получават познания по организационното изграждане, управлението и функционирането на селскостопанските предприятия и придобиват умения да прилагат съвременни методи и подходи за решаване на конкретни проблеми на практиката. Доц. д-р Марина Николова участва в разработването на учебното съдържание с 3 теми - II, VI и VII, съответно „Организационни основи на агробизнеса“, „Добри производствени практики в агробизнеса“ и „Организация и управление на биологичното производство“.

6.4. Николова, М., М. Линкова, Р. Ненова (2018). Малък и семеен агробизнес. Учебник, АИ „Ценов“ Свищов, ISBN 978-954-23-1588-9.

Учебникът „Малък и семеен агробизнес“ предоставя специфични знания по проблемите на икономиката и управлението на малкия и семейния бизнес в аграрния сектор. Основната цел на курса е обучаваните да получат представа за един теоретичен модел на малък или семеен агробизнес, който в последствие да могат да реализират в практиката. Участието на доц. Николова е в разработването на 3 теми – I „Същност и характеристики на семейния бизнес“, II „Същност и характеристики на малкия бизнес“ и III „Външна среда на малкия и семейния агробизнес“.

6.5. Николова, М., М. Линкова, Р. Ненова (2018). Развитие на селските райони. Учебник, АИ „Ценов“ Свищов, ISBN 978-954-23-1617-6.

Същността на учебника е насочена към запознаване с логическата последователност на Програмата за развитие на селските райони, концепцията за устойчиво развитие на тези райони, политиката на ЕС и реализацията им в българските условия. За тази цел се анализира състоянието, проблемите и възможностите за развитие на селските райони, в контекста на европейската интеграция. Обучаемите придобиват знания за проблемите на икономиката в селските райони и възможностите за стартиране на предприемачески инициативи по отделните мерки от ПРСР. Доц. д-р Марина Николова участва в разработването на учебното съдържание с 6 теми - II, IV, XI, XII, XIV, XV с наименования - „Политика на Европейския съюз за развитие на селските райони“, „Концепцията за устойчиво развитие и предизвикателства пред селските райони“, „Подпомагане за агроекология, климат и биологично земеделие“, „Плещания по „Натура 2000“, рамковата директива за водите и райони с природни или други специфични ограничения“, „Инструменти за изграждане на сътрудничество в селските райони“ и „Водено от общностите местно развитие по подхода Лидер“.

6.6. Николова, М., М. Линкова, Р. Ненова (2017). Аграрно предприемачество. Учебник, АИ „Ценов“ Свищов, ISBN 978-954-23-1498-1.

Основната цел на учебния курс по „Аграрно предприемачество“ е формирането на базови умения и компетенции у потенциалните предприемачи за създаване и управление на земеделско стопанство от предприемачески тип. Участието на доц. Николова в учебното съдържание включва 4 теми - II, III, VI и VII т. 1, т. 2 и т. 5, съответно „Среда за предприемачество в аграрната сфера“, „Генериране на нови идеи в агробизнеса“, „Алтернативен избор за стартиране дейността на земеделско стопанство“, „Управление на

предприемаческия процес в агробизнеса“ (в частта - Управление на производствения процес, на персонала, на маркетинга и рекламата в агрофирмата).

6.7. Николова, М. (2017). Аграрен туризъм. Учебник, АИ „Ценов” – Свищов, ISBN 978-954-23-1204-8.

В учебника са заложили знания относно характера и особеностите на селския и аграрен туризъм, в съответствие с учебната програма на едноименната дисциплина. Разглеждат се възможностите за развитие на алтернативен туризъм, вкл. селски и аграрен, като се прави сравнителен анализ между тях. Засягат се въпроси свързани с изграждането на комплексен агротуристически продукт, маркетинг и реклама, роля на държавните структури и органите за местното самоуправление за развитие на аграрния туризъм.

6.8. Николова, М., М. Линкова (2015). Организация и управление на защитени природни ресурси. Учебник, АИ „Ценов” Свищов, ISBN 978-954-23-1054-9.

Курсът по “Организация и управление на защитени природни ресурси” дава базови познания за необходимостта от опазване, възстановяване и съхранение на природните ресурси. В седемте теми (1, 3, 4, 8, 9, 10, 12) разработени от доц. Николова се разглеждат системите за управление на природната среда, природните ресурси като обект на защита, екосистемни услуги, организация и управление на Натура 2000, категориите защитени територии, тяхното опазване и управление и организацията и участие на обществеността в управлението на околната среда.

6.9. Николова, М., М. Линкова (2015). Екологичен туризъм. Учебник, АИ „Ценов” Свищов, ISBN 978-954-23-1084-6.

Участие на автора доц. д-р Марина Николова – теми 1, 2, 3, 4, 6, 9, 12, 13.

Чрез дисциплината “Екологичен туризъм” студентите се запознават с най-динамично развиващия се сектор на икономиката – туризма. Все по-нарастващата популярност на екологичния туризъм е следствие на новите тенденции в съвременния свят. Той отразява фундаменталната промяна в отношението на хората към природата. Вниманието на студентите се насочва към условията и особеностите на този бързо развиващ се сегмент на туризма и специфичните характеристики на екотуристическия продукт. Характеризирани са особеностите на маркетинга, рекламата и екологичния туризъм в защитените територии, както и организацията и управлението на устойчив екотуристически бизнес.

6.10. Николова, М. (2013). Екологично устойчиво развитие на агрофирмата. Учебник, Библиотека „Образование и наука”, бр.56. АИ „Ценов” Свищов, ISBN 978-954-23-0880-5.

В учебника са отразени възможностите за въвеждането на екологични подходи и устойчиво развитие на агрофирмите. Разгледана е необходимостта, условията и мотивацията за екологосъобразно управление на съвременните стопанства, както въвеждането и практикуването на добрите земеделски практики в производствените единици. Обосновани са възможностите за развитие на биологичния подход в аграрния сектор и екологосъобразното оползотворяване на селскостопански остатъци от растениевъдна продукция. Характеризирани са основните показатели за устойчиво развитие на съвременното аграрно предприятие.

6.11. Николова, М. (2012). Основи на растениевъдството. Учебник, АИ „Ценов” Свищов, ISBN 978-954-23-0806-5.

В учебника са разгледани важни въпроси, свързани с използването на почвения ресурс, състав и свойства на почвата, агропроизводствена характеристика на почвените типове в България. Описани са основните агротехнически методи за поддържане и повишаване на почвеното плодородие – обработка на почвата, торене, сеитбообращение, напояване и растителна защита. Разгледани са технологиите на отглеждане при основните групи земеделски култури – полски, зеленчукови, овощни и лозя, като условие за високи икономически резултати.

6.12. Николова, М. (2021). Аграрна екология. Учебник за дистанционно обучение, АИ „Ценов“ Свищов.

В учебника са отразени най-новите достижения на агроекологичната наука и практика. Разгледани са важни въпроси, свързани с развитието на аграрната екология – околна среда и нейните елементи, връзката между околната среда и земеделието. Отделено е внимание на устойчивото използване на природните ресурси и съвременната екологосъобразна политика за опазване и защита на околната среда. Особено важно място е отделено на основните дейности при устойчивото земеделие, конкретните практики в растениевъдството и животновъдството, както и агроекологичните подходи при този тип земеделие. Отделено е внимание на възможностите за възстановяване и подобряване на увредени земеделски земи. Посочени са екологичните и социални ползи при прилагане на мерките при устойчиво управление на земите. Разгледани са някои от икономическите аспекти при екологосъобразното управление на агроecosистемите. Описани са основите на биологичното земеделие, като възможност за практическо използване на екологията в селскостопанското производство.

6.13. Николова, М., М. Линкова, И. Кръстева, Цв. Кабакчиева (2021). Дигитализация в агробизнеса. Учебник за дистанционно обучение, АИ „Ценов“ Свищов.

Доц. д-р Марина Николова – тема III, IV и т. на тема VII.

В тема III „Дигиталните технологии в агробизнеса“ е разгледана дигитализацията, като иновативен подход за повишаване устойчивостта на фермерския бизнес. Поставен е акцент върху теоретичните модели и концепции за развитие на дигитално земеделие, което интегрира в себе си две особено важни и актуални концепции за практикуване на прецизно и интелигентно земеделие, както и техните отличителни характеристики. Идентифицират се възможностите за внедряване и използване на дигитални услуги от фермерите. В тема IV „Дигитализация на земеделските стопанства“ са разгледани възможностите за модернизация и дигитализация на земеделските стопанства. Акцентира се върху стимулите за цифровизация на земеделските стопанства в новата ОСП, необходимостта от цифрови знания, умения и компетенции за цифровата трансформация и важността на консултантските услуги в сектора. Идентифицирани са добри практики за приложения на дигитални решения в бизнес среда. В темата VII „Дигитални стратегии в агробизнеса“ се характеризира цифровата инфраструктура за комуникации и свързаност и основните области на въздействие за подобряване позицията на България в ЕС по тези показатели. Характеризира се развитието на цифрови мрежи и използването на програмни приложения в управлението на дейността и вземането на решения в агробизнеса.